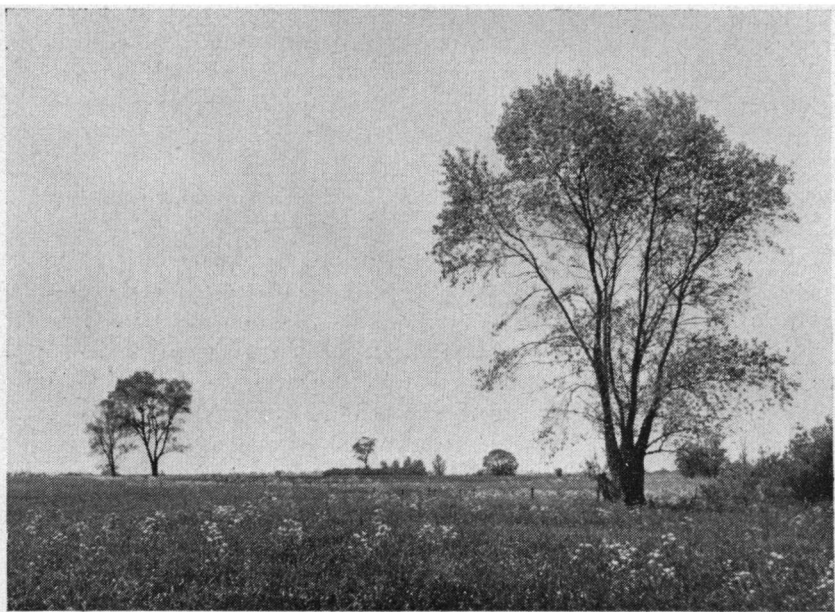

Het Land van de KWARTELKONING

*Door J. M. v. d. Esch, J. L. Koolen
en F. J. Steinhauer*

De vele tot nu toe in diverse tijdschriften verschenen artikelen betreffende „De Biesbosch”, behandelden vrijwel alle het Brabantse gedeelte hiervan, gelegen tussen Nieuwe Merwede en Amer. Door de bedreiging met totale indijking stond dit gedeelte terecht in het brandpunt van de belangstelling. Slechts een gering deel der literatuur betrof het Zuid-Hollandse gedeelte, met name de Sliedrechtse Biesbosch, tussen Beneden Merwede en Nieuwe Merwede. Inmiddels wordt ook dit gebied bedreigd door plannen, die omvorming tot industrieterrein en ontsluiting voor recreatie beogen.

Het is daarom alleszins de moeite waard, aan dit o.a. door de vogelbevolking bijzondere terrein wat meer bekendheid te geven.

Op het kaartje is te zien, dat de Sliedrechtse Biesbosch bestaat uit een langgerekte stroom aanééngedijkte polders, waar tussendoor over vrijwel de totale lengte een ketting van kreken loopt, restanten van vroegere stroomgeulen. Daar het land links en rechts van deze krekengordel gewoonlijk slechts één poldereiland diep is, is het terrein zeer overzichtelijk, iets dat inventarisatie vergemakkelijkt.

Het idee dat men gewoonlijk van een „Biesbosch” heeft, komt overeen met het Brabantse gedeelte. Het meest bezochte deel hiervan presenteert zich als een grillig waterland, met grote slik- en zandplaten, uitgestrekte griend-

complexen en rietwildernissen, doorsneden door grote, min of meer goed bevaarbare kreken. Het cultuurland is weinig opvallend en is meestal van de vaargeulen gescheiden door brede riet- of wilgenranden. Het getijverschil is groot en kan de bevaarbaarheid der wateren sterk beïnvloeden.

In de Sliedrechtse Biesbosch echter is het cultuurland eigenlijk het meest in het oog vallend. Langs de krekengordel zijn de rietranden en wilde wilgenbosjes meestal smal of ontbreken, zodat men varende veelal tegen de polderkaden aankijkt.

Juist door deze spaarzaamheid in de begroeiing is de aanwezige ruigte des te opvallender en vormt, met de grote losse bomen en boomgroepen in de polders, een zeer fraai, doch ook zeer kwetsbaar landschap. Het getijverschil is, door de lange weg die het water heeft moeten afleggen voor het in de krekengordel komt, niet zo groot als in de Brabantse Biesbosch. Bovendien wordt het vóór het dode uiteinde der kreken nog extra geremd door een paar dwarsdammetjes aan de oevers, restanten van een schotbalksluis.

Het verschil in de verdeling in cultuurland, griend, riet en water, tussen de Brabantse en Sliedrechtse Biesbosch, blijkt uit de volgende tabel:

gedeelte	polder		akker		grasland		griend		rietland		water + slik	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Brabants ¹⁾	1200	30	1000	25	200	5	700	18	1100	27	1000	25
Sliedr.	1070	67	330	21	740 ²⁾	46	265 ³⁾	16	160	10	105	7

1) alleen het gedeelte, aangegeven op bijlage 2 van lit. (a)

2) inmiddels 60 ha verdwenen door havenwerken Sliedrecht

3) inmiddels 75 ha verdwenen door havenwerken Sliedrecht

Het accent valt dus op het veel kleinere percentage water en rietland en het veel grotere percentage grasland in de Sliedrechtse Biesbosch. Bovendien liggen de grienden hierin niet verspreid in vele kleine eenheden zoals in de Brabantse, doch in twee complexen.

Het zal dus geen verwondering wekken, dat de Sliedrechtse Biesbosch hoofdzakelijk als weidevogelgebied beschouwd moet worden. Met daarbij het leven langs en op het water en in de grienden is het geheel, grotendeels ongestoord als het nu nog is, een bijzonder afwisselend en rijk vogelterrein. Het is de bedoeling, deze bewering waar te maken aan de hand van de gegevens, verkregen bij een serie regelmatige bezoeken in het voorjaar en de voorzomer van 1964. Het is duidelijk dat deze opsomming verre van volledig is. Om daartoe te komen moet nog veel inventarisatie- en detailwerk verricht worden. En bovendien: men begint de Biesbosch pas te kennen, als men wil toegeven dat men hem nooit helemaal zal kennen!

Omstreeks half april weerklonk overal in de grienden het zingen en roepen van tientallen *fitissen*, *tjiftjafs*, roodstaartjes, *kool-*, *pimpel-* en *matkopmezen*, terwijl in losse boomgroepen en vruchtbomen bij boerderijen *kneutjes*, *groenlingen* en *heggemussen* te zien waren. In zwaarder, verwaarloosd griendhout klonk het geroep en geroffel van *groene* en *grote bonte specht* en doken een paar *vlaamse gaaïen* krijsend weg. Rond en op de daken der

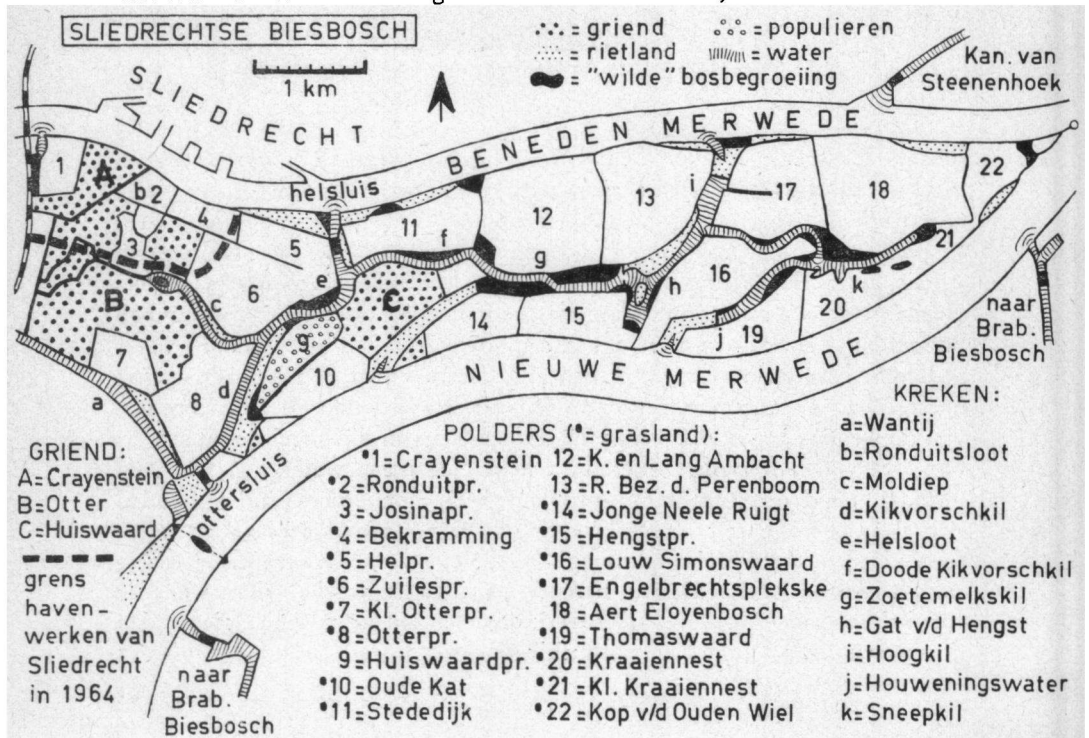
GRUTTO

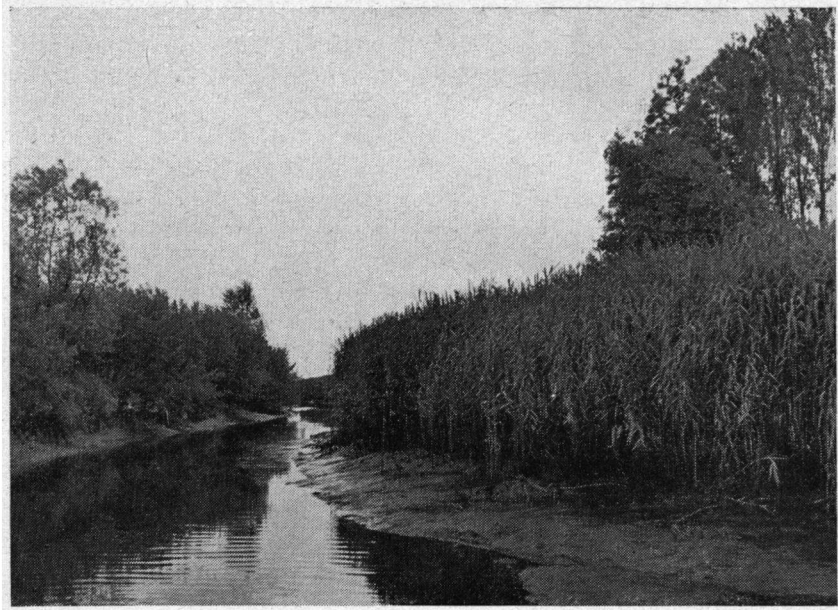
Foto J. L. Koolen

schaars aanwezige landbouwschuurtjes zwierven *witte kwikstaarten*. *Houtduiven*, *fazanten* en *zwarte kraaien* vielen overal op, eenden, waaronder veel *zomertalingen*, vlogen vaak langs. Een *torenvalk* was haast altijd wel te zien en hoog in de lucht trokken nog groepen ganzen over naar het noordoosten. Alle polders wemelden van de weidevogels: *grutto's*, *kieviten* en *tureluurs* vlogen overal waar we aanlegden, met tientallen op. *Scholeksters* waren ook present en af en toe was de roep van een opvliegende *wulp*, een doortrekker, te horen. Elke polder gaf weer ditzelfde beeld. Opvallend klonk dan ook opeens de zware roep van een *roerdomp* uit een rietwildernis, overigens een van de weinige keren, dat wij in dit seizoen iets van die vogel merkten.

Het Gat van den Hengst, met de Sneepkil de enige watergang van enig formaat, bood een echt Biesboschschouwspel: honderden eenden hadden zich daar geconcentreerd. De broedvogels *zomertaling*, *slobeend* en *wilde eend*, doch ook doortrekkers als *pijlstaart*, *smient* en *wintertaling* waren te zien. Zij vlogen veel af en aan naar de omringende weidepolders, waar de vele helder gekleurde *slobeenden* sterk opvielen. In de nog gele rietranden riepen een paar *paapjes* en natuurlijk ook *rietgorzen*. Een dozijn *blauwe*

Langs de oevers der krekens schoot hier en daar een zeer schuwe *meerkoet* weg, vanaf modderrandjes vlogen nog *groenpootruiters* en *oeverlopers* op en hoog in de lucht trok een *regenwulp* roepend over. Van *kemphanen* hebben we het broeden nog niet kunnen vaststellen, hoewel dit wel door

anderen is geconstateerd. Wel was nu af en toe een troepje doortrekkers te zien.

De nesten der *zwarte kraaien* werden al minder opvallend door het verder uitkomende wilgengroen. In een knotwilg vonden we het nest van een *bosuil*, met twee eieren. Het verloop was echter droevig: eind mei lag de oude uil dood en vergaan op de resten van zijn nest.

Tussen de vele geluiden der normale rietvogels viel hier en daar de roep van een *sprinkhaanrietzanger* op, evenals soms de kreten van een *waterral*. De vogel waar het om te doen was, de *kwartelkoning*, liet nog even op zich wachten. Doch op 7 mei was de eerste te horen, terwijl we op de druk bevaren Beneden Merwede langs voeren. Toen we het gebied doortrokken, bleken zij zich reeds in alle polders gevestigd te hebben — overal klonk het gekrèk op, zowel overdag als 's nachts.

De dotters hadden in deze tijd het hoogtepunt in de bloei bereikt en het leven in de bosjes en grienden werd steeds interessanter. *Wielewalen* waren op vele plaatsen te horen, en op een kaalgehakt gedeelte vlogen oranjetipvlinders rond. Een zeer fraai gezicht met de frisse lentekleuren helder groen en wit, van de look zonder look.

In een doodlopend gedeelte van het Gat van den Hengst baltsten een paar *futen*. Nu is dit (uiteraard weer met de Sneepkil) de enige plaats in het gebied waar ze zouden kunnen broeden, doch wij hebben ze nog nooit met jongen gezien.

Torenvalken, die meestal wel te zien zijn, langs vliegend of biddend, broeden nu ook, meestal in een oud kraaienest. We vonden, nog geen 300 meter uit elkaar, drie nesten met in totaal 16 eieren. Later vlogen 9 jongen uit, één nest met 5 eieren bleek, helaas, te zijn uitgehaald.

Half mei trachtten we een indruk te krijgen van het aantal *kwartelkoningen* in het gebied. Door het zeer veel voorkomende roepen hadden we langzamerhand de indruk gekregen, dat de dichtheid en het aantal van deze vogels hier wel bijzonder groot is.

Er werd 's nachts geteld. De vogels roepen dan zoveel mogelijk en de bijgeluiden zijn minimaal. Tenminste, dat laatste verwachtten we. Doch het enorme heirleger *grutto's* en andere weidevogels, dat gealarmeerd de lucht inging zodra we op een kade verschenen, ook al was dat in het donker, sloeg deze hoop wel de bodem in.

De *kwartelkoningen* werden van de kaden af geteld, waarbij we dus moesten trachten ze zoveel mogelijk te lokaliseren. Door verschillen in toonhoogte en met een groot geduld was deze methode wel uitvoerbaar — het geluid is op enige honderden meters afstand nog duidelijk te horen. Zo hoorden we eens op de boulevard in Sliedrecht het roepen aan de overkant van de rivier: een afstand van 400 meter.

De aantallen bleken als volgt te zijn:

Zuiles- en Helpolder, deels begraasd	:	13 ex. (14 mei '64)
Grote Oterpolder, geheel begraasd	:	1 ex. (—)
Huiswaardpolder, populierenplant	:	± 25 ex. (—)
idem	:	3 ex. (5 juni '64)
idem	:	5 ex. (15 juni '63)
Oude Kat, hooiland	:	± 10 ex. (14 mei '64)
J. N. Ruigt + Hengstpolder, deels begraasd	:	18 ex. (5 juni '64)
Louw Simonswaard, hooiland	:	± 12 ex. (—)
Kraaiennest + Kop v. d. Ouden Wiel, hooiland: in '63 en '64 meerdere ex., niet geteld		

Het is eigenaardig gesteld met die Huiswaardpolder: daar zijn populieren geplant, waarna niets meer aan de vergraven grond is gedaan, zodat er een grillige ruigtebegroeiing is ontstaan. En juist hierin waren de meeste *kwartelkoningen* te horen. Afgezien van de verdere omgeving: hoeveel dergelijke percelen zijn er niet in ons land? De vraag blijft, of deze plaats als rendez-vous, voedselgebied, vluchtplaats o.i.d. zo massaal wordt bezocht en dat de eigenlijke standplaats (broedplaats) der *kwartelkoningen* toch wel in de weiden gevestigd is, of dat zij inderdaad in het populierenbos broeden. Een waarneming in een ijle griend is ook bekend (lit. c.), doch het woord nest wordt hier niet genoemd. Uiteraard is het zoeken naar nesten de manier om er achter te komen, doch zelf wachten we liever op een toevallige vondst, dan zo intensief in die ruigte op nestenspeurtocht te gaan. In totaal zijn er dus, met de Huiswaard meegerekend, meer dan ± 80 ex. in de bovengenoemde polders en zonder Huiswaard ± 60. Hierbij komen dan nog de aantallen in de niet door ons getelde polders. En het spreekt vanzelf, dat pas een inzicht in de juiste aantallen kan worden gekregen, door alle polders op hetzelfde tijdstip te tellen.

Overdag in deze tijd, half mei dus, waren in de weiden en kreken vele *slobeenden* en *zomertalingen* te zien, langs de Sneepkil ook *bergeenden*. *Zwarte sterns* vlogen nogal eens over. Bij een in 1963 gedaan onderzoek bleek ons echter niets van broeden. Ook vloog een eenzame *purperreiger* op;

deze soort komt, zwerfend in de uitgestrekte weidegebieden als b.v. Alblas-serwaard, meer voor dan men zo vermoedt.

De weiden met een zandige ondergrond, zoals Kraaiennest en Kop van den Ouden Wiel, begonnen op te vallen door een rijke bloemtooi: fluitekruid, boterbloem en klaversoorten; ook werd ons oog getroffen door een hier en daar voorkomende pol vogelmelk. De meidoorns stonden op springen, er rondom zwierven *kneutjes* en *groenlingen*. Ver in de weiden hingen enkele tientallen *visdieffjes* boven de kolonie en op haast alle hekpaaltjes zat een *grutto* of *tureluur* te roepen.

De nu volgende vier weken, van half mei tot half juni, werd een bezoek aan dit oostelijke gedeelte steeds meer de moeite waard. Het kenmerkte zich door een bijzonder rijke bloei van allerlei soorten weidebloemen. Een rijkdom die onze generatie, voor zover afkomstig uit de Randstad Holland, ervan kan overtuigen dat de „Verkadeplaatjes” uit de jaren dertig niet op fantasie berustten. Klaversoorten, knautia's, margrietten, grasklokjes, knoopkruid, zuring, jacobskruiskruid, grote pimpernel, kruisdistels, oosterse morgenster, ze vormden één bontgekleurd tapijt, waardoorheen het groen van het gras soms nauwelijks te zien was.

Erboven hingen tientallen *grutto's*, *kieviten*, *tureluurs* en *sholeksters* luid te roepen naar hun al rondzwerfende jongen, die we van de eerste reeds gemaaide perceeltjes zagen wegvluchten. Hoog in de lucht zweefde ook een *ooievaar* over.

Het waterland mocht er eveneens wezen. Langs de krekten bloeiden op vele plaatsen de lissen. Ook werd hier en daar de moeraswolfsmelk aangetroffen. In de grienden vielen de sneeuw witte bloemen van de gelderse roos sterk op; behalve op verwilderde plaatsen waren deze struiken ook te vinden in de produktiegrienden.

In de polder Het Engelbrechts Plekske stonden weer een dozijn *blauwe reigers* en hun voorliefde voor deze polder werd duidelijk, toen we in alle greppels en sloten de oeverplanten zagen schudden en het gespartel hoorden van de vissen die, misschien door gaten in de kade bij hoog water naar binnen getrokken, hier overal hun kuit afzetten. Zeer fraai was de reactie, toen hoog in de lucht een *bruine kiekendief* verscheen. Uiteraard ging alles wat vleugels had de lucht in, doch hij schroefde zich hoog boven dat gewemel uit, zodat tenslotte die éne stip, de stootvogel, hing boven een tiental traag draaiende *blauwe reigers*, met daaronder weer de hevig gegagiteerde laag weidevogels, die niet zóver opklommen nu ze jongen hadden rondlopen.

Enkele malen in dit seizoen hebben we de *bruine kiekendief* hier gezien, doch van broeden is ons niets gebleken. Wel vielen deze tijd diverse andere stootvogels op. Zo vonden we het nest van een *boomvalk* met drie eieren. Ook had, in een schamel restant van een kraaiennest, een *ransuil* zich gevestigd, die er één jong groot bracht. 's Nachts was in ruige hoekjes de bedelroep van nog meer jonge *ransuilen* te horen, evenals op enkele plaatsen in de polders het roepen van *bosuilen*.

In een reeds beroemd elzenbosje met een sterk ontwikkelde ondergroei en

vele dode stammen, viel het grote aantal *matkopmezen* en *gekraagde roodstaartjes* sterk op. Het gehakte gat in één der stammen bevatte inderdaad het nest van een *grote bonte specht*; de jongen staken hun kopjes naar buiten toen we langs liepen. *Wielewalen*, *tortelduiven* en *koekoeken*, om de opvallendste maar te noemen, waren in dit bosje altijd wel te horen.

De planten van het groot springzaad begonnen er nu op te vallen, later in augustus boden hun elegante bloemen een mooi schouwspel. Het voorjaar begon al duidelijker over te gaan in de zomer, voor het waterland de tijd van moeraskruid en kattestaart. Doch terwijl in de weiden de *kieviten* zich al begonnen te verzamelen, liet nog één vogel, waarvan wij het allerminst verwachtten daar hij in dit gebied geen broedvogel is, zich daar horen. Van een ruw, nat stukje vlogen zes *watersnippen* op, waarvan één exemplaar, hoog in de lucht, vele minuten achtereen de baltsvluchten vertoonde en liet horen.

In de Nieuwe Merwede waren enkele *bergeenden* met een troep jongen verschenen, zwerfend langs de oevers. Daar in de Sliedrechtse Biesbosch geen min of meer permanente stapels griendhout staan, mogen we wel aannemen dat deze *bergeenden* uit het Brabantse gedeelte waren gekomen. Als meest opvallende verschijnsel van het afgelopen broedseizoen aldaar, troffen we in augustus een jonge, rondzwerfende *kwak* aan, welke soort in deze tijd hier meer is waargenomen (lit. c.).

Het verhaal gaat, dat deze vogel tot het jaar van de watersnood ook broedde in het diepst van de grienden der Sliedrechtse Biesbosch. Hoewel het tot nu toe niet is gelukt, hierover zekerheid te krijgen, konden we het ons best voorstellen, toen we dat terrein bezochten. Doch of het ooit weer zo ver zal komen, is zeer de vraag, daar de havenwerken van Sliedrecht dit griendcomplex nu bijna hebben gehalveerd.

Nog iets omtrent de toekomstplannen betreffende dit gebied. Over het overleg dienaangaande is iets te vinden in lit. (d) en (e).

Het lijkt ons toe, dat ook kleine veranderingen in dit zo kwetsbare landschap reeds grote nadelige gevolgen zouden kunnen hebben. De waarde van het gebied wordt in hoofdzaak bepaald door zijn bijzondere geschiktheid als weidevogelbiotoop, met eigenschappen, waar ook een zeldzaam geworden vogel als de *kwartelkoning* nog duidelijk op af komt.

Het is wel zeker dat wegeaanleg ten behoeve van recreatie, welke dan gezocht zou moeten worden in de weiden, of er voor aan te leggen faciliteiten, funest kan zijn voor de genoemde kwaliteiten van het terrein.

Voor landvervoer zou het alleen vanuit het westen toegankelijk kunnen worden gemaakt, en zo zou het in feite een doodlopende tong vormen. Een dergelijke eenzijdige ontsluiting is nooit aan te raden. Bovendien zijn aan de bewoonde zijde der Beneden Merwede, dus veel gemakkelijker toegankelijk, de enorme uitgestrektheden minder kwetsbare weidegebieden in de Alblasserwaard voorhanden.

Deze factoren, met de zekerheid dat na de afsluiting der zeegaten de waterstand der rivieren beter regelbaar wordt, zetten grote vraagtekens bij de noodzakelijkheid om de Sliedrechtse Biesbosch door omdijking en wegen-

aanleg als weiderecreatiegebied te ontsluiten. De gevolgen zouden vermoedelijk desastreus zijn voor de weidevogelstand, terwijl de toeristen in dit beperkte gebied spoedig zijn uitgekeken.

Hetzelfde geldt in feite voor de waterrecreatie. De enige watergang in het gebied is de genoemde krekengordel. Door zijn kleine breedte en geringe diepgang is deze alleen geschikt voor kleine motorboten. Wanneer geen ingrijpende veranderingen (met dus voor de smalle oeverbegroeiing relatief sterk nadelige gevolgen) plaats vinden, is het moeilijk, in de Sliedrechtse Biesbosch een bij uitstek geschikt watersportgebied te zien. Dit te meer, waar de „grote” Biesbosch op een bereikbare afstand ligt.

Ten aanzien van het toekomstig gebruik der Sliedrechtse Biesbosch, zou men geneigd kunnen zijn te denken aan de volgende mogelijkheden:

1) Het gebied ten zuiden van de krekengordel Moldiep, Helsloot, Kikvorschkil en Zoetemelkskil, en in elk geval dat ten oosten van de krekengat van den Hengst en Hoogkil, inclusief deze hele krekengordel zelf, ongerept te laten. Dit correspondeert met het actief gevoerde aankoopbeleid van O., K. en W.

2) Eventuele faciliteiten ten behoeve van de watersport concentreren rondom de sluizen, daar speelt het watersportleven zich ook nu reeds voornamelijk af. Het „grootwatertoerisme” echter richten op de Brabantse Biesbosch.

3) De faciliteiten ten behoeve van een bescheiden landrecreatie (b.v. beperkt tot wielrijders, maar dan geen bromfietzers) ook richten op de meest westelijk gelegen gebieden. De touurrecreatie echter buiten het gebied houden.

4) Het onder 1) genoemde terrein in stand houden als beschermd weidevogelreservaat, van welke bescherming het „waterleven” mee kan profiteren. Het gebied voldoet reeds aan de belangrijkste eis: de rust, welke het door zijn geïsoleerde ligging gemakkelijk kan behouden. Het blijft dan in stand, tegenover de Alblasserwaard, die door in elk geval uit voeren ontsluiting als weidevogelgebied achteruit zal gaan.

Litteratuur:

I. S. ZONNEVELD — „De Brabantse Biesbosch”, diss. 1960.

C. J. VERHEY — „Het ontstaan van de Sliedrechtse Biesbosch”, D.L.N. 64 (1961) 97

idem — „Vegetatie en fauna van de Sliedrechtse Biesbosch”, D.L.N. 64 (1961) 138.

NATUUR EN LANDSCHAP — 16 (1962) 152, 157.

idem — Jaarverslag 1962-'63, 50.

• De adressen van de schrijvers luiden: J. M. van der Esch, Kerkbuurt 1a, Papendrecht, J. L. Koolen, Karel Doormanlaan 269, Rijswijk-Z.H. en F. J. Steinhauser, Rozenhof 22, Dordrecht.

(Alle foto's bij dit artikel zijn van J. L. Koolen)